

СПЕЦИАЛИЗИРАНИТЕ ТЕРМИНИ В ЗАКОНА ЗА ТУРИЗМА НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ

Десислава Стойнова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

SPECIALISED TERMS IN THE LAW ON TOURISM OF THE RUSSIAN FEDERATION

Desislava Stoynova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Our report is devoted to tourism terms – their definitions and characteristics presented in the Law on Tourism of the Russian Federation (Federal Law “On the Basis of Tourism Activities in the Russian Federation” of 24.11.1996 N 132-FZ in its current version after the changes of 19.12.2022). The Law is the main legislative document for the development of the industry in the Russian Federation and as such defines the principles of state policy aimed at creating a legal framework for a unified tourism market in Russia, contains the basic terminology of this sphere. The law itself has undergone numerous revisions, including with regard to the number of terms defined therein. There are 38 terms in the federal law, which are examined from the thematic, structural-vocabulary and etymological points of view.

Keywords: tourism, law, Russian language, terminology

Развитието на туристическата индустрия е наложило обособяването на цял слой лексикални единици в самостоятелна терминологична система. Туризмът обхваща различни сфери на човешката дейност и затова неговата терминология е широкообхватна, преплита се с други терминосистеми (на икономиката, спорта и др.), а нейното описание представлява известна трудност. „Понятиятната система на туризма се е оформила на границата на редица близки теоретични и практически дисциплини, свързани с два важни аспекта на обществените отношения – със социокултурната сфера и със сферата на икономиката. Интегративният характер на самото явление туризъм е следствие от неясните очертания и дифузността на границите на понятиятната система на науките за туризма“ (Боянова/Boyanova 2009: 185 – 186).¹

Освен това туризмът се развива непрекъснато и неговата терминологична система също е в постоянна динамика.

¹ Преводът от руски език тук и по-нататък в текста е мой – Д.С.

Все пак тази терминология има ядро, състоящо се от специфични за сферата на туризма термини, и именно те се дефинират в документите, регулиращи туристическата дейност в международен и национален мащаб.

Изследването ни е посветено на туристическите термини – техните определения и езикови характеристики, представени в Закона за туризма на Руската федерация – Федеральный закон „Об основах туристской деятельности в Российской Федерации“ от 24.11.1996 N 132-ФЗ, в неговата актуална версия след промените от 19.12.2022 г. Законът е основният законодателен документ за развитието на отрасъла в Руската федерация (РФ) и като такъв определя принципите на държавната политика, насочена към създаване на правна рамка за единен туристически пазар в Русия, съдържа основната терминология на тази сфера. Самият закон е претърпял многобройни редакции, в това число и по отношение на броя на определените в него термини, като в сегашния си вид той включва дефинициите на 38 термина. Всички те са представени още в началото на Закона, в чл. 1. Според някои изследователи законодателят не е отразил напълно туристическите термини, използвани в руския туристически дискурс. Предвид широкия обхват на туризма обаче едва ли е възможно законът да включи всички термини или дори по-голямата част от тях. Очевидно неговите автори са имали намерение да се съсредоточат върху базовите понятия и назоваващите ги термини. Разбира се, това е въпрос на подход. В българския „Закон за туризма“ (в сила от 26.03.2013 г. изм. ДВ. бр.102 от 23 декември 2022 г.) например броят на термините е по-голям – тук са представени 97 термина.

Дефинирането на значението и функцията на самото понятие *термин* е сред дискуссионните в съвременното езикознание. Природата на термина и неговото функциониране е често обсъждан въпрос и в лингвистиката съществуват множество определения за това понятие. К. Я. Авербух пише, че „още в периода на формиране на терминологичната наука се оформят два почти взаимно изключващи се възгледа за термините: според Д. С. Лоте, смятан за основоположник на руската школа по терминология, и неговите последователи термините са специални думи в структурата на всеки развит национален език, изискващи ред и целенасочено действие. Г. О. Винокур разглежда термините не като специални думи, а като думи със специална функция, според него „термин може да бъде всяка дума, колкото и тривиална да е тя“ (Авербух/Averbuh 2006: 6 –7).

Според М. Попова всеки термин представлява единство от понятийна, логическа, семантична и формална структура. Понятийната и логическата структура принадлежат към класификационната система на дадената наука или професионална сфера на дейност, а семантичната и формалната структура – към класификационната система на езикознанието (вж. Попова/Ророва 1985: 156). Това мнение кореспондира с виждането на известния руски езиковед А. В. Суперанская, според която трудността при определянето на понятието *термин* се дължи на факта, че представителите на различни дисциплини влагат в него свои специални понятия и идеи и го определят по свой начин (Суперанская/Superanskaya 1991: 11). Затова всеки термин трябва да се разглежда не само от езикова гледна точка, но и от гледна точка на съответната сфера на употреба. При това той трябва да отговаря на идеалните условия, които са: еднозначност, точност, устойчивост и липса на експресивност. Въпреки че едно или друго условие може невинаги да е налице, термините все пак могат да изпълняват предназначението си. Повечето лингвисти смятат, че еднозначността е най-важното изискване към един термин (Суперанская/Superanskaya 1991: 102).

Във федералния Закон за туризма на РФ са представени 38 термина, които тук ще бъдат разгледани от тематична, структурно-словообразователна и етимологична гледна точка.

От гледна точка на семантиката им термините могат да бъдат разпределени в няколко тематични групи:

- основни понятия в туристическата сфера: *туризм, туристская индустрия, туристская деятельность, туристские ресурсы, туристские услуги, туристский продукт* (6). Те характеризират туризма като самостоятелна, специфична сфера на икономиката.
- видове туризъм: *туризм внутренний, туризм выездной, туризм въездной, туризм международный, туризм социальный, туризм самодеятельный, сельский туризм, туризм детский* (8).
- организация на туризма: *реализация туристского продукта, туристский информационный центр, единая информационная система электронных путевок, формирование туристского продукта, продвижение туристского продукта, система навигации и ориентирования в сфере туризма, гостиничные услуги* и др. (17)
- лица (юридически и физически), участващи в туристическата дейност: *турист, субагент, экскурсант, заказчик туристского продукта, экскурсовод (гид), инструктор-проводник, гид-переводчик* (7).

Вижда се, че най-голям дял в тематичната класификация имат термините, свързани с организацията на туризма, а останалите групи са представени относително равностойно. Разбира се, тъй като организирането на туристическата дейност има различни аспекти – включва дейности, инструменти, обекти и т.н. – тази тематична група подлежи и на по-детайлно раздробяване. Като цяло обаче основните термини, представени в чл. 1 на Закона, отразяват основните страни и специфики на туризма като стопанска дейност.

На фона на разбирането, че терминът трябва да е еднозначен, прави впечатление маркираната в самия Закон синонимия между термините *екскурсовод* и *гид*. Трябва да се подчертае, че Законът разграничава значението на лексемите *турист* и *екскурсант*, които в общоупотребимия книжовен език могат да бъдат използвани и като синоними. Подобни случаи са от особена важност за носителите на езика, защото те често не различават терминологичната и общата употреба на една и съща дума.

Внимание заслужава и самото дефиниране на термините в различни източници – законови и подзаконови актове (национални и международни), специализирани речници, специална литература. Както установява Н. Боянова, нерядко дефинициите на един и същ термин се различават, като поставят акцент върху различни признаци на денотата или аспекти на понятието. Авторката нарича това явление „дефинитивна множественост“ и смята, че то не е в конфликт с еднозначността на термина (Боянова/Boyanova 2009: 184). Проучването на представените тук термини от тази гледна точка е една от бъдещите ни изследователски задачи.

От важно значение е въпросът чрез какви словообразователни техники са образувани термините. По своята структура термините могат да представляват думи или словосъчетания. От функционална гледна точка термините и терминологичните комбинации несъмнено трябва да се разглеждат като единен знак на едно понятие, като единици на едно ниво на номинация. „Терминът, бил той дума (проста или сложна) или словосъчетание (с различна по степен разложимост на съставните компоненти), е един знак, на който съответства едно понятие. Притежавайки сложна вътрешна семантична структура, терминът е единна, отделна, самостоятелна номинативна единица“ (Даниленко/Danilenko 1977: 35 – 36).

В проучвания от нас Закон монолексемните термини са 8 – това са субстантиви, назоваващи предимно лица. Тук се отнасят и базовите термини *туризм* и *гостиница*. От гледна точка на своята словообра-

зувателна структура те представляват афиксални съществителни (*туризъм, турист, гостиница, субагент, екскурсант*) и композитуми (*екскурсовод, гид-преводчик, инструктор-проводник*).

В нашия терминологичен материал преобладават словосъчетанията. Сред разглежданите многокомпонентни термини са именните словосъчетания, като това се наблюдава и в руската туристическа терминология като цяло (вж. Боянова/Boyanova 2009: 195).

Полилексемните термини се състоят от две (22 термина), три (5 термина) или повече (3 термина) думи. Най-многобройни са двусловните номинации. Най-често срещаният модел за тяхното образуване е съчетанието от прилагателно и съществително. По този начин са образувани термините, назоваващи видовете туризъм (*туризъм вътрешний, туризъм выездной* и т.н.), както и *туристская деятельность, туристская индустрия, турагентская деятельность, экстренная помощь* и др. Като опорен елемент в тези терминологични съчетания най-често се използват лексемите *туризъм* (8), *деятельность* (3) и *услуги* (2), в единична употреба се срещат *индустрия, помощь, ресурсы, маршрут*. Те назовават родовото понятие, уточнено, детайлизирано от втория елемент в съчетанието. Уточнението най-често се прави чрез прилагателно име (*внутренний, международный, туристский* и т.н.) и значително по-рядко чрез несъгласувано определение – съществително в род.п. ед. ч. (*средство размещения, классификация гостиниц*). Сред словосъчетанията има свободни – всеки от компонентите е термин и има своя съчетаемост (*туристская индустрия* и др.) и несвободни – единият или всички компоненти получават терминологично значение именно в състава на словосъчетанието (*внутренний туризъм* и др.). От прилагателните, използвани в терминообразуваща функция, най-често срещан е адективът *туристский*.

Прави впечатление, че в текста на Закона никъде не се споменава прилагателното *туристический*, което има честа употреба в руския език. Прилагателните *туристский* и *туристический* словообразователно са свързани с думите *туризъм* и *турист* по следния начин: *туризъм – туристический, турист – туристский*. В речника на Ушаков (Ушаков/Ushakov 1935) *туристический* има маркер „спец.“, който го характеризира като дума с терминологична употреба, а *туристский* е обозначено като отнасящо се към лексемата *турист*. Сравнявайки данните от този речник и речника на С. И. Ожегов (Ожегов/Ozhegov 1984), виждаме промяна в позицията – в речника на Ожегов в примерите към съответната статия терминологичният вариант *туристический* е даден като единствено възможен само в словосъчетанието „Ту-

ристический журнал“ (днес списание „Турист“), в останалите примери двете прилагателни са определени като синоними, като при това на първо място стои *туристский*: „*Туристская (и туристическая) путевка. Туристский (и туристический) лагерь*“ (Ожегов/Ozhegov 1984). В контекста на тълковния речник първото място на варианта служи като указание за неговата голяма честота и предпочитание, в случая това е прилагателното *туристский*. Днес прилагателното *туристический* е във всеобща употреба, дори в специализираните туристически сайтове и издания, докато *туристский* се използва в официалните документи на бранша (цитирания закон, Стратегията за развитието на туризма в РФ и др.).

При описанието на видовете туризъм, макар и непоследователно, се наблюдава необичаен словоред – съществителното е в препозиция: *туризм внутренний, туризм выездной, туризм въездной* и т.н. Предполагаме, че в закона е възприет този словоред, защото подчертава връзката с родовия термин *туризм* и позволява видовете туризъм да бъдат описани компактно.

Съставните термини, включващи три и повече лексеми, са малобройни (8): *формирование туристского продукта, продвижение туристского продукта, реализация туристского продукта, заказчик туристского продукта, туристический информационный центр, классификация горнолыжных трасс, национальный туристский маршрут, единая информационная система электронных путевок*. Термините *классификация горнолыжных трасс, классификация пляжей* в списъка на закона са оформени в една позиция и изглеждат като един термин, но според семантиката им това реално са два термина и ние ги смятаме за такива. Повечето многокомпонентни терминологични словосъчетания са образувани чрез разширяване на основния термин *туристский продукт*.

Изследвайки туристическите термини в Закона по отношение на техния произход, следва да отбележим, че самата природа на туризма е международна, затова и основните термини са предимно заимствани. Ще се спрем на еднословните терминологични номинации.

Лексемите *туризм* и *турист* са заимствани от френския език. Големият академичен речник на руския език ССРЛЯ/SSRLYA свидетелства за това, че тези думи за първи път са посочени в „Словаре иностранных слов“ от 1937 г. В процеса на адаптация в руския език те са се приспособили към неговата езикова система, употребяват се често и както видяхме, служат за създаването на нови думи, включително термини.

Лексемата *гид* представлява заемка от френския език (*guide*), която започва да се употребява в руския език още през 18 в. (НКРЯ/НКРҮА) със значение 'водач' (ЭТСРЯ/ЕТСРҮА).

Думата *субагент* е заета от английския език (*subagent* – изпълнител, посредник, СБТ/СВТ), като запазва значението си – в Закона то се определя като „юридическо лице или индивидуален предприемач, на когото туристическият агент е предоставил изпълнението на задачата на туроператора да предлага и продава туристически продукт“. В руския език тя има синоним – *подрядчик*. Англицизмът е фиксиран в руски текстове през 1990 г., но и до днес има малка честота на употреба (НКРЯ/НКРҮА). Въпреки това се въвежда като основен термин в Закона.

Терминът *гостиница* е от славянски произход, образуван от думата *гост* с популярната славянска наставка *-ница* в нейната функция за създаване на субстантиви, назоваващи място. Думата е регистрирана още в старобългарските Мариинско и Зографско евангелия със значение 'странноприемница, гостилница' (Старобългарски речник/*Starobalgarski rechnik*).

С латинската лексема *excursio* 'пътуване' са свързани два термина: *екскурсант* и *екскурсовод*. Те са образувани на руска почва: първият – с продуктивния чуждоезичен суфикс *-ант*, вторият – като композитум с активния в руски език корен *-вод-*, в употреба от 19 в. (НКРЯ/НКРҮА).

Интересни от етимологична гледна точка са сложните термини *гид-переводчик*, *инструктор-проводник*, които представляват комбинация от отдавна съществуващите в руския език славянски лексеми *переводчик* и *проводник* и заемките *гид* и *инструктор* (с латински произход *instructor* – 'организатор, ръководител').

Етимологичният поглед върху едносъставните термини откроява наличието на галицизми в туристическата терминология, дължащо се на влиянието на френския език в Русия от XVIII в. насетне, както и на престижа на френския език в световен мащаб. От и чрез френския език в руски навлизат множество думи, които са се превърнали в общоупотребителна лексика и днес са част от неговия лексикон и от руската туристическа терминология в частност. Същевременно се усеща и новата вълна на влияние – на английския език (*субагент*), която оставя забележими следи върху развитието на цялата руската лексика от 90-те години на XX в. до днес (Крысин/Крысин 1996, Брейтер/Breyter 1997, Кронгауз/Krongauz 2008). Част от разгледаните термини имат славянски или конкретно руски произход.

Въз основа на анализа на Закон за туризма на РФ, следва да отбележим, че според нас в неговия чл. 1 има някои видими несъвършенства, които бихме очаквали при следващите редакции да бъдат отстранени: списъкът на термините не е съставен по азбучен ред, което затруднява работата с документа; видовете туризъм са представени частично, в действителност има и други, например: *рекреационен, културен, спортен, религиозен* и т.н. Опорният компонент при някои от съставните термини не е маркиран като самостоятелен термин, макар че съществува като такъв и в редица случаи е честотен, напр. в Закона присъства *електронная путёвка*, но не срещаме дефиниране на *путёвка*, посочени са само словосъчетанията *туроператорская* и *турагентская деятельность*, но основните термини *туроператор* и *турагент* отсъстват. За отбелязване е, че в Закона липсват дефиниции на опорните термини в тези словосъчетания – *пляж* и *горнолыжная трасса*. Това говори за известна непоследователност в определянето на кръга от представените в законодателния документ термини. Въведен е терминът *классификация гостиниц*, но хотелът е само едно, макар и най-важното, от местата за настаняване, и при положение че в Закона е дефинирано понятието *средство размещения*, би било логично да се очаква по-скоро термин *классификация средств размещения*. С други думи, самият подбор на термините се нуждае от прецизиране.

Ще завършим с това, че динамиката в туризма поражда появата на нови и нови термини, които не се отразяват в Закона, но това според нас е напълно логично, тъй като Законът задава законодателната рамка на туризма в Руската федерация и определя съдържанието на основните термини. Законодателят се стреми постоянно да разширява и актуализира техния състав, което е видно от измененията, внасяни в Закона почти ежегодно. Термините, които не са представени в него, са дефинирани в подзаконови нормативни актове, регулиращи туристическата дейност в страната.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Авербух/Averbuh 2006:** Авербух, К. Я. *Общая теория термина*. Москва: МГОУ, 2006 [Averbuh, K. Ya. *Obshchaya teoriya termina*. Moskva: MGOU, 2006.]
- Боянова/Boyanova 2009:** Боянова, Н. *Русская терминология туризма на фоне болгарской. Опыт лингвистического описания*. 2009 <https://www.unwe.bg/uploads/ResearchPapers/Research%20Papers_voll

_2013_No5_N%20Boyanova.pdf>, 16 май 2023. [Boyanova, N. *Russkaya terminologiya turizma na fone bolgarskoy. Opyt lingvisticheskogo opisaniya*. 2009.

<https://www.unwe.bg/uploads/ResearchPapers/Research%20Papers_voll_2013_No5_N%20Boyanova.pdf>, 16 Май 2023.]

Брейтер/Breyter 1997: Брейтер, М. А. *Англицизмы в русском языке: история и перспективы*. Москва: Диалог-МГУ, 1997.

<https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_001771230/>, 16 май 2023.

[Breyter, M. A. *Anglicizmy v russkom yazyke: istoriya i perspektivy*. Moskva: Dialog-MGU, 1997.

<https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_001771230/>, 16 May 2023.]

Даниленко/ Danilenko 1977: Даниленко, В. П. *Русская терминология: опыт лингвистического описания*. Москва: Наука, 1977.

[Danilenko, V. P. *Russkaya terminologiya opyt lingvisticheskogo opisaniya*. Moskva: Nauka, 1977.]

Крысин/Krysin 1996: Крысин, Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. // *Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995)*. Отв. ред. Е. А. Земская. Москва: Языки русской культуры, 1996, 142 – 161. [Krysin, L. P. Inoyazychnoe slovo v kontekste sovremennoy obshchestvennoy zhizni. // *Russkiy yazyk kontsa XX stoletiya (1985 – 1995)*. Otv. Red. E. A. Zemskaya. Moskva: Yazyki russkoy kul'tury, 1996, 142–161.]

[Krysin, L. P. Inoyazychnoe slovo v kontekste sovremennoy obshchestvennoy zhizni. // *Russkiy yazyk kontsa XX stoletiya (1985 – 1995)*. Otv. Red. E. A. Zemskaya. Moskva: Yazyki russkoy kul'tury, 1996, 142–161.]

Кронгауз/Krongauz 2008: Кронгауз, М. А. *Русский язык на грани нервного срыва*. Москва: Языки славянской культуры, 2008.

[Krongauz, M. A. *Russkiy yazyk na grani nervnogo sryva*. Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2008.]

НКРЯ/НКРЯ: *Национальный корпус русского языка*

<<https://ruscorpora.ru>>, 16 май 2023. [*Natsional'nyu korpus russkogo yazyka* < <https://ruscorpora.ru>>, 16 May 2023.]

Попова/Popova 1983: Попова, М. По някои въпроси за съотношението между понятийно съдържание и езикова форма в терминологията. // *Български език за чужденци. Актуални проблеми на обучението*.

София: ИЧС и СУ, ФСФ, 1983, 235 – 243. [Popova, M. Po nyakoi vaprosi za saotnoshenieto mezhdru ponyatiyno sadarzhanie i ezikova forma v terminologiyata. // *Balgarski ezik za chuzhdentsi. Aktualni problemi na obuchenieto*. Sofia: ICHS i SU, FSF, 1983, 235–243.]

Суперанская/Superanskaya 1991: Суперанская, А. В. *Общая терминология*. Москва, 1991. [Superanskaya, A. V. *Obshchaya terminologiya*. Moskva, 1991.]

ИЗТОЧНИЦИ

- Ожегов/Ozhegov 1984:** Ожегов, С. *Словарь русского языка*. Москва: Советская энциклопедия, 1984. [Ozhegov, S. *Slovar' russkogo yazyka*. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1984.]
- СБТ/SBT:** *Словарь бизнес терминов*. // <<https://rus-business-terms.slovaronline.com/>>, 12.05.2023. [*Slovar' biznes terminov*. <<https://rus-business-terms.slovaronline.com/>>, 12 May 2023.]
- ССРЛЯ/SSRLYA:** *Словарь современного русского литературного языка*. В 17 т. Т. 15 (Т). Москва: Наука, 1963 [*Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka*. V 17 t. T. 15 (T). Moskva: Nayka, 1963.]
- Старобългарски речник/Starobalgarski rechnik:** Cyrillomethodiana. Старобългарски речник. [Cyrillomethodiana. Starobalgarski rechnik. <https://histdict.uni-sofia.bg/oldbgdict/oldbg_show/d_01901/>
- Ушаков/Ushakov 1935:** *Толковый словарь русского языка*. Под ред. проф. Д. Н. Ушакова. Москва: Советская энциклопедия, 1935. [*Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Pod red. prof. D. N. Ushakova. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1935.]
- Федеральный закон «Об основах туристской деятельности в Российской Федерации»** – <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12462/bb9e97fad9d14ac66df4b6e67c453d1be3b77b4c>, 25 март 2023 [Federal'nyy zakon «Ob osnovah turistskoy deyatel'nosti v Rossiyskoy federatsii» – <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12462/bb9e97fad9d14ac66df4b6e67c453d1be3b77b4c>, 25 Mart 2023.]
- ЭОСРЯ/EOSRYA:** *Этимологические онлайн словари русского языка* <<https://lexicography.online/etymology/>>, 20 юни 2023. [*Etimologicheskie onlajn slovori russkogo yazyka* <<https://lexicography.online/etymology/>>, 20 Yuni 2023.]